

	Pag.
XVII. Actus interior etiam ex fine accipere potest bonitatem accidentalem extrinsecam	92
XVIII. Malitia formalis non est entitas aliqua positiva, sed privatio rectitudinis naturae rationali in agendo debitae; proindeque malitia specificatur proxime ab honestate, cui opponitur, remote ab obiecto, quatenus naturae rationali ut sic disconveniens et ut tale aliquo modo volitum est	96
XIX. Nullus actus deliberatus in individuo indifferens esse potest	98
XX. Actus exterior bonitatem et malitiam formalem solum habet per denominationem extrinsecam ab actu interiore; quapropter actus exterior per se nihil ad bonitatem vel malitiam actus interioris addit	103
XXI. Virtutes morales, quae ad communem usum pertinent, ita inter se cohaerent, ut una sine aliis in statu perfecto haberi nequeat	114
XXII. Exsistit in Deo lex aeterna	131
XXIII. Homo per veram legem naturalem participat legem aeternam	134
XXIV. Obligatio legis naturalis nec 1. ex dictamine rationis practicae autonomae, nec 2. ex convenientia vel disconvenientia actionis cum natura hominis rationali, nec 3. ex essentiali rerum ordine ultimatum repeti potest, sed immediate oritur ex voluntate Dei	136
XXV. Exsistit legis naturalis sanctio in hac quidem vita non nisi insufficiens et imperfecta, in futura vero sufficiens et perfecta, in ultimi finis consecutione vel amissione sita	145
XXVI. Poenae et praemia alterius vitae non erunt pro omnibus aequalia, utraque vero aeterna	148
XXVII. Generaliora legis naturalis praecepta ab homine expeditum rationis usum habente invincibiliter ignorari nequeunt	152
XXVIII. Lex naturalis tum intrinsece tum extrinsece immutabilis est	156
XXIX. Summum legis naturalis praeceptum est: Fac bonum et evita malum!	159
XXX. Omnis lex humana in lege naturali fundatur	162
XXXI. Lex positiva, ut obliget, debet esse 1. honesta, 2. iusta, 3. possibilis	163
XXXII. Ad honeste agendum requiritur et sufficit conscientiae dictamen ultimo-practicum moraliter certum	166
XXXIII. Conscientiae certo aliquid praecipienti vel prohibenti unusquisque obtemperare tenetur, etiamsi forte invincibiliter erronea sit	167
XXXIV. Ad honeste agendum sufficit iudicium remotum probabile de actionis honestate, ubi de solo licito vel illicito agitur	169
XXXV. Ad meritum condignum in actu secundo requiritur acceptatio seu promissio ex parte praemiantis, non autem ad meritum congruum	182
XXXVI. Meritum apud eos solos acquiritur, quibus actio emolumentum affert, quod non debet considerari tamquam restitutio rei alteri stricto iure ex contractu debitae mercede iam accepta	183

	Pag.
XXXVII. Omni actu inhonesto demeritum, actu autem honesto meritum apud Deum acquiritur	184
XXXVIII. Ius sensu stricto acceptum recte definitur «potestas moralis in rem suam»	189
XXXIX. Ius generatim coactivum est; coactivitas tamen et a fortiori actualis cogendi possibilitas non constituit essentiam iuris; porro norma, secundum quam discernendum est, utrum ius aliquod sit coactivum necne, est necessitas coactivitatis ad bonum societatis humanae	193
XL. Admittendum est verum ius naturale independentem a quacumque lege positiva validum	195
XLI. Ordo iuridicus est pars universi ordinis moralis; proinde reicienda est separatio ordinis iuridici ab ordine morali, prout a Kantio statuitur	199
XLII. S. Thomas nomine iuris gentium intellegit eas leges positivas, quae continent conclusiones necessarias ex lege naturali	206
XLIII. Omne et solum ens rationale subiectum iuris esse potest	213
XLIV. Homo, spectato etiam ordine mere naturali, tenetur non solum sperare a Deo beatitudinem cum auxiliis ad eam necessariis, sed eundem etiam super omnia creata diligere	217
XLV. Homo lege naturali ad Dei cultum tum internum tum externum obligatur	219
XLVI. Homo, quam primum Deum cognovit, tenetur eas notiones acquirere, quae necessariae sunt ad explenda officia sua	223
XLVII. Quisque debet ita subiugare passiones voluntati, ut huius imperio oboedire assuescant	225
XLVIII. Directa et privata auctoritate suscepta sui ipsius occisio legi naturali repugnat	226
XLIX. Positive vitam et sanitatem servare tenemur, generatim tamen non mediis extraordinariis	230
L. Bona externa in tantum procurare tenemur, in quantum ad implenda officia nobis necessaria sunt; seposito vero hoc respectu ad ordinem moralem temporalem prosperitatem quaerere non tenemur, immo generatim nobilius est eam negligere	231
LI. Tenetur homo amare proximum sicut se ipsum	233
LII. Mendacium legi naturali repugnat; aequivocatio vero et restrictio non pure mentalis per se illicita non est	234
LIII. Servato moderamine inculpatae tutelae licet cruenta contra iniustam aggressionem se defendere usque ad aggressoris occisionem	241
LIV. Illicitum est ad famae et honoris proprii defensionem alium vulnerare vel occidere	247
LV. Duellum legi naturali repugnat	248
LVI. Omnis homo iure naturae ita in actionibus suis externis ab aliis est independens, ut nemo nisi potestate legitima instructus eius actionem aliquam exigere vel vi impedire possit	253

LVII. Systema socialistarum falsis fundamentis innititur atque in se impossibile et absurdum est	Pag.
LVIII. Rationes, quibus socialistae agrarii suam sententiam propugnant, vi omni carent	265
LIX. Communis possessio soli exclusiva impossibilis est	276
LX. Ius proprietatis non fundatur in solis legibus humanis vel in pacto aliquo primaevo, neque unice repeti potest ex iure hominis ad fructum laboris sui	281
LXI. Ius acquirendi proprietatem generatim spectatum est ius naturale, factum vero primigenium ius proprietatis in concreto determinans est occupatio	284
LXII. Auctor libri naturali praeditus est iure aliis interdicendi, ne librum a se compositum contra ipsius voluntatem reimprimant ad lucrum faciendum	288
LXIII. Ius transferendi dominium per traditionem est ius naturale	301
LXIV. Ius disponendi de bonis suis per ultimam voluntatem per se iure naturae cuilibet competit; si parentes intestato moriuntur, liberi iure naturae in eorum bona succedunt	305
LXV. Spectata hodierna societatis condicione oeconomica contractus fenebris per se non est illicitus, etiam abstrahendo a dispositione legis civilis	306
LXVI. Auctor naturae ad propagationem generis humani vult conjunctionem personarum diversi sexus, eam autem non nisi stabilem	320
LXVII. Finis matrimonii principalis in condigna generis humani propagatione per prolis generationem et convenientem educationem consistit	334
LXVIII. Caelibatus per se nulla lege naturali prohibetur, immo perfectior est statu coniugali	335
LXIX. Vinculum coniugii iure naturae ita indissolubile est, ut non nisi auctoritate divina solvi queat	336
LXX. Parentes ad liberorum educationem physicam et moralem gravissimo officio tenentur	341
LXXI. Societas herilis generatim saltem tamquam connaturale complementum familiae a natura intenta dici potest	346
LXXII. Quaelibet servitus proprie dicta dignitati humanae minus conformis et variis periculis obnoxia est; non tamen per se stricte iuri naturae repugnat, quamdiu per eam inalienabilia et essentialia cuiuslibet hominis iura non tolluntur	348
LXXIII. Parentibus naturalis in filios potestas competit; huius vero potestatis primatus apud patrem residet	349
LXXIV. Societas civilis in sua specie considerata communem hominum socialem naturam necessario consequitur	355
LXXV. Suprema potestas politica secundum se immediate a Deo, auctore naturae, descendit	358
LXXVI. Theoria successivae aggregationis falsa est	364
	367

	Pag.
LXXXVII. Vinculum iuridicum, quo societas civilis constituitur, oriri nequit ex pacto ut causa proxima per se efficienti	368
LXXXVIII. Doctrina veterum de origine civitatis et potestatis politicae plurimum differt ab ea, quam Rousseau aliique de eadem re proponunt	371
LXXXIX. Veterum doctrina de origine civitatis per pactum universim et pro omni casu vera esse non videtur; hinc etiam immerito affirmatur potestatem politicam necessario et ubique primitus residere penes totum populum, ita ut numquam possit ab aliquo principe iuste haberi nisi titulo translationis per consensum populi	372
LXXX. Determinatio originaria subiecti potestatis civilis fieri potest variis causis, quae alicui personae in concretis circumstantiis tantam moralem praeponderantiam et auctoritatem conferant, ut ipsa sola ad regendam societatem idonea sit; inter has autem causas praecipua est dignitas patriarchalis, coniuncta cum dominio fundorum	377
LXXXI. Civitatis finis non est sola custodia ordinis iuridici ad efficiendam libertatis harmoniam necessarii	382
LXXXII. Finis civitatis non est bonum publicum consideratum ut finis in se	386
LXXXIII. Finis civitatis est prosperitas publica sive complexus condicionum requisitarum, ut omnia, quantum fieri potest, membra organica societatis omnimodam felicitatem temporalem et fini ultimo subordinatam directe per se consequi valeant. — Inter has autem condiciones primarium locum occupat fruitio ordinis iuridici, qualem naturalis societatis structura postulat; — secundarium vero sufficiens copia bonorum animi et corporis, quibus ad praedictam felicitatem efficiendam opus est, quaeque activitate privata sufficienter attingi non possunt	387
LXXXIV. Emancipatio politica feminarum admittenda non est	397
LXXXV. Etiam societas civilis qua talis tenetur ad cultum Deo exhibendum	407
LXXXVI. Reicienda est omnimoda separatio inter Ecclesiam et civitatem	413
LXXXVII. In rebus mere civilibus civitas est ab Ecclesia independens; similiter Ecclesia est independens a civitate in rebus moralibus et religiosis. Earum vero rerum, quae sub diverso respectu ad forum tum ecclesiasticum tum civile pertinent, et in quibus mutua conventionione concordia non obtinetur, supremum iudicium est penes Ecclesiam	414
LXXXVIII. Ius directe et immediate curandi educationem liberorum in ordine mere naturali per se ad solos parentes pertinet	420
LXXXIX. Monopolium quod vocant scholarum, vi cuius auctoritas publica civilis sibi unice ius reservat scholas aperiendi, iuri naturali repugnat	424
XC. A fortiori publicum scholarum monopolium legi naturali repugnat, si parentes insuper legibus adstringantur, ut liberos per certum tempus in publicam disciplinam tradant	426

	Pag.
XCI. Auctoritati civili non competit ius omnes parentes lege obligandi, ut liberos per aliquot annos alicui scholae instituendos tradant	427
XCII. Potestas politica longo temporis lapsu vi solius iuris naturalis aliquando quasi praescribi potest .	450
XCIII. Nulla praedictarum regiminis formarum per se iniusta aut illicita censenda est .	455
XCIV. Nulla regiminis forma ceteris ita praestat, ut iis pro quibuscumque adiunctis praeferenda censi possit .	455
XCV. Repraesentativa regiminis forma de se iniusta censi nequit ideoque, ubi legitime viget, ad oboedientiam cives obligat; modus tamen, quo in eadem repraesentantes eliguntur, vitiosus esse videtur	458
XCVI. Necessaria est auctoritati civili potestas condendi leges in conscientia obligantes .	460
XCVII. Potestas legislativa non est nisi in persona publica eaque habente supremam iurisdictionem, in aliis vero non nisi quatenus a superiore potestatem communicatam habent .	461
XCVIII. Supremae potestati civili competit iudicium tum civile tum criminale seu ius puniendi crimina .	463
XCIX. Potestas politica ius habet pro atrocioribus quibusdam criminibus poenam capitis statuendi .	467
C. Existit ius internationale naturale tum privatum tum publicum	474
CI. Iura et officia connata diversarum societatum civilium sunt aequalia .	475
CII. Praeter officia iuridica inter gentes etiam existunt officia caritatis .	476
CIII. Principium nationalitatis quod vocant, sive sensu illimitato et absoluto sive sensu aliquo restricto intellegitur, falsum et perniciosum est .	480
CIV. Bellum non est per se inhonestum .	483
CV. Condiciones ad belli liceitatem requisitae sunt: 1. legitima auctoritas; 2. iusta causa; 3. debitus modus .	483

INTRODUCTIO.

§ 1. DEFINITIO PHILOSOPHIAE MORALIS.

I. Philosophia dividitur in Philosophiam *naturalem* (Physicam et Metaphysicam), *rationalem* (Logicam), *moralem* (Ethicam sive Ius naturae sensu lato acceptum).

Philosophia *naturalis* (realis) ordinem rerum considerat seu speculatur, non facit; unde et Philosophia speculativa strictiore sensu nuncupatur. Philosophia vero *rationalis* et *morales* ordinem considerando efficiunt, et prior quidem in actibus *rationis*, posterior vero in actibus liberis *voluntatis* (S. Thom., In I Eth. l. 1).

Philosophia ergo *morales* est ea Philosophiae practicae pars, quae de recto ordine actionum liberarum voluntatis disputat, unde definiri potest: *scientia recti ordinis actuum humanorum ex ultimis rationis principiis*. Igitur:

1. est *scientia*, i. e. systema conclusionum demonstratarum de eodem obiecto;

2. obiectum *materiale* huius scientiae est *ens morale*, i. e. quodlibet ens, quod ad actum liberum refertur.

Mos, si latius accipitur, significat quemlibet frequentem et saepe repetitum idem agendi modum, quo sensu etiam de brutis usurpatur, strictius tamen idem est quod *consuetudo*, et significat *frequentem idem agendi modum ex libera determinatione ortum*. Inde derivatum est nomen morale ad designandos actus, ex quorum frequentia mos efficitur vel effici potest, i. e. actus liberos.

Ex hac *primaria* significatione vox moralis paulatim extendebatur ad significanda omnia, quae quomodocumque ad actus liberos referuntur sive ut principium vel condicio sive ut circumstantia vel effectus. — Quia actus humani seu morales a Philosophia morali *directe et per se* considerantur, reliqua vero entia moralia non nisi *indirecte*, ratione connexionis cum actibus moralibus, illi recte vocantur *obiectum principale* Philosophiae morales, haec vero *obiectum secundarium*.

Actus morales vocantur etiam actus *humani*, quia ponuntur modo humano seu hominis proprio, i. e. deliberate et libere. Hinc actus, qui vocantur *hominis*, qui non procedunt a voluntate electiva, per se non considerantur in Philosophia morali, quia non sunt hominis proprii *quoad modum*, etsi hominis proprii esse possint *quoad substantiam*.

Actus *humanus*, actus *liber* et actus *moralis* non re, sed ratione distinguuntur. Actus dicitur *humanus*, quatenus est hominis proprius quoad modum; *liber*, quatenus procedit a voluntate sine interna determinatione ad unum; *moralis*, quatenus aptus natusque est ad mores efficiendos.

3. Obiectum *formale* Philosophiae morales est actuum humanorum rectus ordo ad se invicem et ad finem suum (*S. Thom.*, In I Eth. l. 1).

Rectum generatim significat quidquid suae normae conformatur. *Rectus ordo* hic non intellegitur qualiscumque, sed ille, qui homini convenit praecise quatenus rationalis est, et ex quo eius actus liberi seu mores dicuntur boni simpliciter vel honesti. Potest enim quis esse bonus pictor vel faber, quin sit bonus homo (*S. Thom.* 1, 2, q. 56, a. 3). Vocatur hic ordo *moralis*, i. e. actuum liberorum proprius.

4. Per verba «*ex principiis rationis*» (naturalis) indicatur fons praecipuus Philosophiae morales eademque a Theologia morali distinguitur, quae praecipue ex principiis revelatis procedit. Addendo «*ex ultimis*» Philosophia morales distinguitur ab aliis scientiis subalternatis, quae ab illa sua principia mutuuntur, ut v. g. Paedagogia, Iurisprudentia, Oeconomia politica etc.

§ 2. DE FONTIBUS PHILOSOPHIAE MORALIS DEQUE METHODO EAM TRACTANDI.

(*Meyer*, Institutiones iuris naturalis I, n. 2. *Liberatore*, Institutiones Ethicae [1880] 13 sqq.)

2. Fontem *praecipuum* Philosophiae morales esse principia rationis naturalis modo diximus. Fons vero eiusdem *secundarius* est *historia* et *experientia* tum propria tum aliena. Nisi enim Philosophia morales perpetuo historia et experientia comite et adiutrice utatur, poterit fortasse regulas quasdam abstractas et universales ex natura humana in abstracto considerata deducere, sed non valebit hominibus demonstrare, quomodo secundum illa principia pro diversitate condicionum et temporum in concretis et realibus rerum circumstantiis vitam tum privatam tum publicam recte ordinare debeant, ut finem ultimum consequantur. — Revelatio supernaturalis non quidem est *fons* Philosophiae morales, sed norma, a qua saltem negative dependet, quatenus nihil ut verum agnoscere potest, quod fidei repugnet. Verum vero contradicere non potest. Quapropter sana ratio dicat: quae veritatibus certo revelatis contradicunt in Philosophia ut vera admitti non posse. Proinde philosophus christianus revelationem veluti pharum prae oculis habeat oportet, ne in scopulos errorum incidat. Nec haec dependentia dignitati Philosophiae repugnare censenda est. Exemplum enim vel summorum Philosophorum gentilium omnium aetatum demonstrat, quam facile ratio sibi relicta, praesertim in re religiosa et morali, a vero aberret.

3. Inde sequitur in Philosophia morali tractanda plures errores vitandos esse, quorum alii vim rationis in re morali *exaggerant*, alii vero *extenuant* atque *abiciunt*.

1. *Exaggerant vim rationis*:

a) Asseclae theoriae *iuris naturae puri* quod vocant, ut I. I. Rousseau aliique, qui nulla fere ratione historiae et experientiae mere a priori ex natura humana abstracta Philosophiam moralem totam deducere volunt;

b) *Rationalistae*, qui omni revelatione supernaturali reiecta rationem humanam unicum veri et falsi, boni et mali arbitrum

esse dicunt. Huc pertinent non solum athei, sed etiam multi deistae quos vocant et rationalistae, ut v. g. Herbertus Chireburgensis (1581—1648), G. Lessing (1729—1781) aliique. Etiam Kantius huc referendus est, quatenus rationem unicum fontem certae cognitionis esse statuit.

2. *Extenuant atque abiciunt vim rationis:*

a) *Traditionalismus*, qui rationem individualement, praesertim in re morali, vix quidquam certo cognoscere posse et ideo omnia auctoritate sive humana sive divina definienda esse existimat.

b) *Historismus* qui vocari potest, qui solam *historiam* velut magistram rerum moralium habendam autumat. Quamvis enim historia a philosopho morali numquam sit neglegenda, immo nonnemini videri possit eandem a multis philosophis plus aequo neglectam fuisse adhuc, tamen ipsa historia, nisi caute et praelucentibus perpetuo sanis principiis percurritur, facile ad funestos errores deducere potest. Profecto non principia moribus, sed mores principiis conformentur oportet. — Ab historismo autem probe distinguenda est *schola historica*, quae *solum quoad ordinem iuridicum* historiam velut unicum fontem agnoscit.

c) *Fideismus* seu *irrationalismus* multorum protestantium, qui negant rationem certo cognoscere et demonstrare posse existentiam Dei et alias veritates religiosas et morales; admittunt tamen alium praeterea fontem cognitionis: scilicet *fidem*, i. e. persuasionem aliquam, quae non testimonio alieno nititur, sed immediate ex corde seu habituali dispositione voluntatis nostrae oritur, quaeque rationibus demonstrari nullo modo potest; unde eorum systema etiam *voluntarismus* vocari solet. Ita Lutherus initio suae «reformationis», I. Kantius, Paulsen, Ziegler, plerique protestantes recentiores. Ex hac doctrina Lutherus cum aliis concluderat fidem et rationem ita esse inter se independentes, ut aliquid simul philosophice verum et theologice falsum esse possit et vice versa. Recentiores protestantes hanc consequentiam plerumque non admittunt, et concedunt: quae rationi repugnant credi non posse. Sed sic sibi contradicunt, dum ex una

parte affirmant rationem non posse certo cognoscere veritates transcendentales et religiosas, ex altera vero parte admittunt eam de rebus fidei certo iudicare posse.

d) *Positivismus*, qui Philosophiam moralem independentem ab omni *Metaphysica*, ut aiunt, vel, ut alii loquuntur, independentem ab omni *supposito transcendentali* (i. e. sensum transcendente) sola experientia duce excolendam esse ponunt. Quasi vero ordo practicus ordinem speculativum non supponeret ut necessarium fundamentum. Fac non constare de veritatibus, quae in Logica et Metaphysica stabiliuntur, v. g. de principio contradictionis et causalitatis, de Dei existentia, de animae humanae spiritualitate, immortalitate, libertate, similibus, et de Philosophia morali actum est. Praeterea Philosophiam moralem necessario supponere sanam Metaphysicam vel ex eo evidens est, quod negata Dei existentia et ignorato vero hominis fine eiusque natura, necessario gravissimi errores consequuntur, v. g. circa naturam legis naturalis, obligationis, sanctionis, conscientiae, circa notionem honestatis, iuris, similia.

e) *Evolutionismus* Hi. Spencer et discipulorum Darwinii, qui totum hunc mundum aspectabilem incluso homine cum sua vita intellectuali et morali processu fortuito quodam mere mechanico atomorum ortum esse et se perpetuo evolvere dicunt. Hinc, si v. g. Spencero credere velis, Ethica esset pars Mechanicae atque sua principia ex Physica, Biologia, Psychologia et Sociologia, quae universales leges evolutionis explicant, desumere deberet. Eius autem munus esset, has leges ad phaenomena vitae moralis applicare et ostendere, non quidem, quid homines agere debeant, cum libertate careant, sed quid acturi sint.

f) *Scepticismus moralis*, qui negat ulla esse leges morales universales et immutabiles pro omnibus hominibus omnium temporum et locorum vigentes.

Ceterum praedictos errores accuratius refutare non est huius loci, cum iidem partim iam ex Metaphysica refutati supponantur, partim vero infra per decursum tractatus refutandi sint.

§ 3. PARTITIO PHILOSOPHIAE MORALIS.

4. A recentioribus Philosophia moralis vulgo dividitur in *Ethicam* et *Ius naturae*. Potest enim actio humana considerari vel simpliciter secundum omnes respectus rectitudinis moralis, ut est universim honesta aut inhonesta, vel speciatim secundum respectus iustitiae, prout est iusta aut iniusta. Priorem considerationem ad *Ethicam*, posteriorem ad *Ius naturae* spectare dicunt. Sed in hac divisione pars prior posteriorem iam totam continet. Iustitia enim est pars universae honestatis, et ordo iuridicus pars ordinis moralis.

Quodsi praedicta divisio ita intellegitur, ut in *Iure naturae* actiones humanae considerentur prout sunt iustae vel iniustae, in *Ethica* vero secundum omnes reliquas relationes rectitudinis moralis, eadem per se falsa non est, facile tamen viam pandere potest errori eorum, qui ordinem iuridicum a reliquo ordine ethico non solum distinguunt, sed plane divellunt.

Melius igitur Philosophiam moralem dividemus in *partem generalem et particularem* (theoreticam et applicatam). Prior generalia morum principia scrutatur, posterior eadem principia ad praecipuas hominis operantis relationes tum individuales tum sociales applicat ex iisque conclusiones eruit.

PARS PRIMA.

PHILOSOPHIA MORALIS GENERALIS.

5. *Ethica generalis* inquit in condiciones generales, quae ad rectitudinem seu bonitatem moralem requiruntur. Possunt autem actus humani considerari ut motus quidam hominis in suum finem. Ideo primo agendum erit de *fine ultimo* hominis (de causa finali actuum hum.), dein de actibus ipsis, quibus ad hunc finem pervenitur. Porro actus humani possunt considerari:

1. *in se ipsis* tum physice seu in esse naturae (de causa materiali actuum hum.) tum moraliter seu in esse moris (de causa formali actuum hum.);

2. *in suis principiis* (de causa efficienti actuum hum.), quorum unum est homini extrinsecum, scilicet lex, duo vero intrinseca, videlicet conscientia et virtus;

3. *in suis proprietatibus* bonitatem vel malitiam moralem consequentibus.

Igitur agemus cap. 1. de fine ultimo hominis; cap. 2. de actibus humanis physice consideratis; cap. 3. de actibus humanis moraliter consideratis; cap. 4. de virtutibus; cap. 5. de lege naturali; cap. 6. de conscientia; cap. 7. de proprietatibus moralitatem actus consequentibus; denique cap. 8. disputabimus de iure in genere.